

אפור או תכול, ותחתית גוף בהירה (במינים מסוימים בצבע אדמדם) עם פס עין שחור בולט.

הגדולה בעולם הסיטות היא סיטת ענק (*Sitta magna*) מסין ותאילנד, שאורכה כמעט 20 ס"מ ומשקלה הממוצע 40 גרם. הקטנה בסיטות היא סיטה גמדית (*Sitta pygmaea*) ממקסיקו, שאורכה תשעה ס"מ ומשקלה עשרה גרם בלבד. הסיטות הן קולניות וציוצן רם במיוחד. היפה מכל הסיטות ואף נבדלת בלבושה מן השאר, היא הסיטה הנאה (*Sitta formosa*) מדרום-מזרח אסיה, המצויה בסטטוס פגיע.

1 סיטה אירופית (*Sitta europaea*). למין זה 20 תתי-מינים שונים המאכלסים את מרכז אירוסיה לכל רחבה. הם מעדיפים בברור יערות שבהם עצים חסונים וזקנים. הזוויגים דומים.

צילם: Giedrius-Depositphotos

2 סיטת צוקים (*Sitta neumayer*) לסיטות מסוג זה ראש גדול במיוחד ורגליים פחות קצרות משל הסיטות האחרות, ואילו זנב נוקשה וקצר ומסייע בייצוב הגוף אל מול הסלע. הן מעדיפות להיות פעילות ואף לקנן באזורי סלעים, טרסות ומצוקים בהרים הגבוהים. צילם: רעי סגלי

הסיטיים (*Sittidae*) היא משפחה מיוחדת ומתמחה של ציפורי-שיר קלות תנועה הדומות מאוד בצורתן, במראה הכללי שלהן, בתנוחת הגוף ובהתנהגות, עד כי נראה כי האב המשותף להן (המאוחר יחסית בציר האבולוציוני) היה דומה בוודאי ליתר המינים. ציפורים אלו מותאמות להפליא לטיפוס על עצים ומצוקים, נעות בכל הכיוונים במיומנות מרשימה, תוך שהן שולפות במומחיות חרקים חבויים. הן נחשבות לאינטליגנטיות, ובמין אחד אף תועד שימוש בכלים (נתזי קליפת גזעים) לצורך חשיפת החרקים לטריפה. הקינים ממוקמים בחללי עצים או מצוקים והסיטות נוהגות לצפות את הצד החיצוני של הקינים בבוץ ורוק דביק ולהקטין אגב כך את קוטר פתח הקן כדי להקטין את הסיכון לחדירת טורפים פוטנציאליים. סיטת הצוקים השוכנת גם בישראל היא בנאית להפליא, נוהגת לשלב בבוץ גוויות רבות של חרקים שונים.

רקע כללי

גוף קומפקטי, ראש גדול (לא ניכר בו צוואר בולט), מקור אזמלי, ישר, חזק וקצת מאורך, כנפיים מעוגלות (תעופה פרפרנית), רגליים קצרות מאוד וחזקות עם אצבעות וטפרים גדולים. תכונות אלו ואחרות מעניקות לבני המשפחה מיומנות טיפוס בכל הכיוונים, הן על עצים והן על סלעים. המראה הדומה בין המינים ובין הזוויגים כולל גוף עליון

הסיטות בישראל ובעולם

כתב: ד"ר חיים מויאל

סיטת צוקים. איור: חיים מויאל

מיון ושמות

הוגדרו 30 מינים (מחקר גנטי חשוב אחר מציע 28 מינים), אך בכל מקרה 20 מינים מתוכם הם מינים אסייתיים (משם החל כנראה התמיינות המינים לאזורים שונים). ארבעה מינים הם צפון אמריקאיים, והשאר מינים אירופיים וים תיכוניים. מבין מיני הסיטות, שבעה מוגדרים כאנדמיים במקומות שונים, כגון פיליפינים, בורמה, רוסיה, ההימליה והאי קורסיקה. המשפחה מקורבת לטפסי-עצים (*Certhiidae*) והכותליים (*Tichodromidae*), ואילו הדמיון לנקרים הוא קונוורגנטי

ולא פילוגנטי (גזעי). קיימים עשרות תתי-מינים במרבית המינים (למשל, לסיטה האירופית כ-20 תת-מינים), וריבוי זה מעיד על כך שהם יהפכו בעתיד למינים נפרדים, ככל שהבידוד הגנטי ימשיך להתקיים. פירוש השם המדעי לקוח מיוונית אך סתום, ומכאן גזור כמות שהוא גם השם העברי. אהרוני (הזואולוג העברי הראשון כינה אותו בשם "דבקן סורי", על כי נראה שדבוק בזחילתו למצע העצים וקירות האבנים). פירוש השם האנגלי המיוחד (Nutatch) הוא "מבקע אגוזים", על כי ציפורים אלה נוהגות לעיתים להחדיר פירות וזרעים לחריצים בסלע או בנקרות עץ ולבקעם עם מקורן האיזמלי החזק.

תפוצה בעולם

מיני הסיטות מצויים באזורים הממוזגים של אירופה, אסיה (לרבות באזורים הטרופיים) וצפון אמריקה. הנפוצה שבהן היא סיטה אירופית (*Sitta europaea*) - מין מאוד מוצלח המצוי במגוון גדול של אזורים נמוכים עד לכאלו בגבהים אלפיניים. קרובה לסיטה האירופית בתפוצה היא סיטה אדומת-חזה (*Sitta krueperi*), המקננת באזור טורקיה (מעניין לציין כי לשני הזוויגים כתם ייחודי בצבע חלודה בחזה). ראוי להזכיר את שני מיני סיטות הצוקים (*Sitta neumayer*) (מין מערבי ומין מזרחי) המצויים גם בהימליה, בהרי הזגרוס והטאורוס וגם בחרמון.

① סיטה אדומת-חזה (*Sitta canadensis*), מין המקנן ביערות המחטניים שבצפון אמריקה. סיטה מיוחדת זו נודדת מתפרצת ולא קבועה עד למרכז אמריקה. צילם: fishhawk/flickr

② סיטה אירופית מחביאה פקאן בחור שבגזע עץ. הסיטות ניזונות בין השאר מאגוזים למיניהם, והן נוהגות לפצחם בעזרת מקורן דמוי האזמל בסדקי עצים. צילם: חיים מויאל

③ סיטה אירופית. סיטה זו, כבנות סוגה, מאופיינת בגוף קצר עורף וצוואר, בזנב קצר וחזק וברגליים קצרות מאוד וחזקות המעוטרות בטפרים ארוכים, מאונקלים וחדים, לשם אחיזה ויציבות איתנה עת היא נעה במהירות מעלה-מטה על גזעי העצים. צילם: Hederabaltica / Flickr

2

נדידה

רוב המינים אינם נודדים ומוגדרים כמינים סדנטריים, למעט מצבים של שוטטות מקומית ובמיוחד של המינים הצפוניים ביותר (אגב, "סיטה לבנת-חזה", *Sitta carolinensis*, נוהגת לנדוד מקנדה עד דרום ארצות הברית).

רבייה

עד היום נעשו רק מעט מחקרים על נציגי משפחה זו, ורק מעט מידע הצטבר על אודותיהם (בעיקר בקרוואטיה ובחרמון שלנו), וזאת בעיקר מהסיבה כי הקינון של מרבית מינים חששנים אלו מתקיים בתוך חללים חשוכים ועלומים. באופן כללי, הסיטות הן מונוגמיות וטריטוריאליות, ובני הזוג נותרים יחד אלא אם כן אחד מהם נפגע או מת מסיבה כלשהי. המחקר לימד כי פוליגמיה קיימת בקרב 21 מהמינים מבין הסיטיים, ובשלושה מקרים תועד שיתוף בקינון עם צעירים (מעצם העובדה שישנם לא מעט רווקים זמניים בסביבתם).

החיזור מלווה בשירה - מעין שריקות צלולות ורמות, בריקוד עדין המאופיין בחצאי סיבובים איטיים משותפים, וכן במעין תצוגת טיפוס

3

1 סיטה ערמונית-בטן (*Sitta cinnaomventris*) מצד הגב, מין קונטרסטי למדי בצבעו, עם מקור אדום מאסיבי במיוחד. היא שוכנת ביערות מגוונים ברחבי אסיה, בדומה לסיטה הבורמזית הדומה לה מאוד. צילם: Koshy koshy

2 סיטה אירופית נוהגת לאגור מזון ולצפות אותו באבנים קטנות. היא אף נוהגת לדפן חללי קינון ולהצר את פתח הקן באמצעות בוך, אבנים קטנות ונתזי קליפות עץ. צילם: Pete beard

3 סיטה לבנת-לחיים (*Sitta leucopsis*). מהנאות בסיטות בעולם. היא שוכנת בעיקר מפקיסטן, אפגניסטן ועד להודו. צילם: Imran shah

1

רבות מהן מקננות בגבהים שבין 1,000-2,000 מ' מעל פני הים (כמו במקרה של סיטת הצוקים). "סיטה שחורת-מצח" (*Sitta frontalis*) בעלת מצח קטיפתי, היא היחידה במשפחה שמעדיפה דווקא יערות טרופיים.

מזון ושיטות ציד

הסיטות ניזונות מחרקים (גם רעילים), זחלים, עכבישים, חלזונות וזרעים, פירות ואגוזים, בעיקר שלא בעונת הקינון. הן צדות את טרפן לרוב מתחת לסדקים בגזעים, בעלווה ובקרע הצמודה לגזעי העצים. בבני המין "סיטה חומת-ראש" (*Sitta pusilla*), מדרום ארצות הברית, נצפו ותועדו מקרים שבהם השתמשו במיומנות רבה בנתזים (קשקשים) שהוסרו מגזעי עצים כדי לחשוף יצורים מתחת לקליפות גזעים, תוך כדי ניתוקם. הסיטות נוהגות לאכול גם אגוזים ושקדים שהאדם הציב להם, אפילו בגינות.

הסיטות נעדרות לחלוטין מדרום אמריקה, מאפריקה שמדרום למדבר סהרה ומאוסטרליה.

תפוצה בישראל

בישראל מצוי רק מין אחד והוא סיטת הצוקים המערבית - תת-מין סורי (*Sitta neumayer syriacus*). מין מיוחד זה פעיל ומקנן לא נדיר במצוקי החרמון, בין גבהים העולים על 1,000 מ' מעל פני הים. טריסטרם מעיד בספרו "החי והצומח של ארץ הקודש" (1884) כי מלבד סיטות הצוקים בהן צפה בעיקר בלבנון, הסיטות האירופיות שוכנות ביערות הגליל ומסביב לחרמון (אין אישוש לכך שמין זה היה קיים בארץ).

מקומות חיות

ככלל, הסיטות מעדיפות אזורי יערות (לרבות, נשירים ומחטניים), הרים מצוקיים ומדרונות הרים. הן מקננות גם בגובה פני הים, אך

2

1

במחקר שנערך בסיטות אירופיות נמצא כי הצלחת הקינון הגיעה רק ל-57.5 אחוז במוצע, ותועדו מקרים שבהם נבנו קינים ואפילו הוצרו בבוץ, אך לא אוכלסו לקינון באותה שנה.

שמירת טבע

מצבן הכללי של הסיטות ללא חשש, אך סכנת התמעטות מרחפת על ראשן בגלל כריתת עצים חסונים שבהם הן בונות את הקן שלהן. גורם זה היה המשמעותי ביותר להבאת "סיטת הענק" (*Sitta magna*) מהמזרח הרחוק לסכנת הכחדה. סכנות נוספות הן מהפרעות אדם בקינון, טריפה על ידי ניצים מצויים ובוזי עצים הנפוצים במקומות החיות שלהן, וטורפים שונים כמו חמוס גמדי (אימת מקנני חללים ומכרסמים), וכן תחרות על חללי קינים עם הזרירים ושוכני חללים נוספים. הצלחת השרידות של הבוגר כפולה מזו של הצעיר, וכמו ברוב ציפורי השיר היא כשנתיים-שלוש בטבע וכ-10-12 שנה בשבי. ●

תזייתי ומתמרן על גזע עץ. הסיטות בונות קינים בחללים שבוצעו לרוב על ידי נקרים או בנקרות עצים מתאימים בעצים חסונים, כמו אלונים ואשורים. מחקר מקיף שבוצע בסיביר הראה כי 82.6 אחוז מהקינים של הסיטה האירופית היו בחללי עצים (לרבות כאלו שבוצעו על ידי נקרים), 15.2 אחוז היו בחגווי עצים טבעיים, ורק שלושה אחוזים היו בתיבות קינון שאמצו להן. כמה מינים, כדוגמת סיטת הצוקים, בוחרים דווקא לבנות את קינם במצוקים ובולדרים. הקינים נבנים בעיקר על ידי הזכרים, מבויץ ורוק, והם מצרים את פתחו. הקן בחלל העץ מדופן בחלק מהמינים בנתזי קליפות עץ ובקשקשי זרעים, ויש כאלו שמדפנים אותו בשיער או בנוצות וטחבים. במקרה של סיטת הצוקים, הקן נבנה בצורת צפחת מבויץ ומגללים, בתיווך רוק דביק, ומדופן בגוויות של חיפושיות, זבובים או חרקים אחרים (תועד היטב בחרמון הישראלי גם ממחקר שבוצע על ידי אמיר בן דוב). הנקבות מטילות בין ארבע לעשר ביצים, תלוי במין הסיטה ובשפע המזון הזמין (נצפו נקבות מסכות את הביצים בקליפות עצה במקרים שבהם הן נאלצו לעזוב לפרקים קצרים את הקן). הדגירה מתבצעת ברוב המינים על ידי שני בני הזוג, והיא נמשכת 17-14 יום. גם לאחר בקיעת הביצים מטופלים הגוזלים על ידי שני בני הזוג, במשך 18-22 יום עד לפריחה מהקן. הם ממשיכים להיות מטופלים. הסיטות נוטות לאמץ תיבות קינון המוצבות בתחומי בית גידולן, ואלה עשויים להוות אולי גורם חשוב בהתפשטותם של מינים נדירים.

3

- 1 סיטה ערמונית-בטן (*Sitta cinnamoventris*). פלג גופה התחתון בצבע ערמוני בולט במיוחד. צילם: Koshy koshy
- 2 קן עצום דמוי צפחת של סיטת צוקים (*Sitta aneumayer*), שנבנה בעזרת בוץ, גללי חיות ורוק, ומדופן בגוויות של חיפושיות, זבובים וחרקים אחרים, לאחר טיפול ראשוני בהם (התופעה תועדה היטב גם בחרמון הישראלי, במחקר ראשוני שבוצע על ידי הצפר והצלם אמיר בן דוב). אומנם המין מונוגמי לכמה שנים, אך נראה שההשקעה המרובה בקן היא כדי לחזק את הקשר עם הנקבה ובשל עקרון ההכבדה, שהרי הקן בולט יחסית בצבעיו וגודלו. צילם: Puffin11k/flickr
- 3 שלושה צעירים של סיטות צוקים מערביות. סיטות ממין זה מטילות לרוב ארבע-חמש ביצים, והדגירה מתבצעת על ידי שני בני הזוג ונמשכת 14-17 יום. גם לאחר בקיעת הביצים מטופלים הגוזלים על ידי שני בני הזוג, במשך 18-22 יום, עד לפריחה מהקן. הם ממשיכים להיות מטופלים כשבועיים נוספים או יותר, מחוץ לקן. צילם: Vince smith

ד"ר חיים מויאל, מרצה לזואולוגיה במכללת לוינסקי וחוקר באוניברסיטת ת"א